

10. Daži sacynājumi.

Matūt skotu uz tautas pagotni nu Vysvalžim leidz atmūdas darbinīkim un pētejūt, kas nūticis etniskā ziņā, ir nāpīcīšams šū tū pasvītrōt un izcelt golvonūs pavedīnus, kuri tagad jau ir pīteikūši stabili kai tautas, tai volūdas vēsturē.

Vyspyrms ir jōkonstatej, ka senejī latgali ir bejuse lela tauta. Tei ir bejuse izplateita tōli aiz tagadejōs Latvijas rubežas austrumūs un dīzgon tōli ari aiz tagadejōs Latgolas rubežas rītumūs.

Vysā senūs latgaļu teritorijā ir radzami vīnveideigas volūdas pādi un vīnveideigi archeologiskī atrodumi. Tys lik dūmōt, ka senūs latgaļu izplateiba vysōs zemēs ir bejuse izaveidōjuse apm. vīnā laikā ar pilneigi vīnaidu volūdu. Šys senūs latgaļu vīngobolaineibas laiks ir bejis pyrms jūs sadaleišonas pa dažaidom valstem storp dažaidom tautom (nu bronzas laikmata leidz tautu staigōšonas laikam I pūsmys, un nu tautu staigōšonas laika leidz 13. g. s. II pūsmys). Vacō vīnaidō latgaļu volūda leidzinojās tai, kaida pēc tō ir pastōvējuse centralajā Latgolā.

Volūdņiceibā ir pījimts atzynums, ka kotra volūda vyskonservativōk sasagloboj pīrubežu jūslōs. Nu tō iznōk, ka latgaļu rubeža zīmeļūs ir ļūti vaca. Tur ir vysvairōk archaismu, pīm., trejaidōs intonācijas dažōs Vydzemes un Latgolas zīmeļu vītōs, kai ari intonaciju atšķireiba storp instrumentaļa un akuzativa (resp. dativa) lūcejumim licynoj, ka te ir saglobōts kaut kas pyrmōtnejs, kō vairs nav nivīnā cyta apgolbōlā. Ni rītumūs, ni dīnvydūs, ni ari austrumūs taidu konservativu jūslu navar atrast. Tys sovukōrt apstyprynoj, ka ni rītumūs, ni dīnvydūs, ni austrumūs latgaļu rubežas nav pyrmōtnejas, ka vysur ir nūtykuse atsakōpšona un asimilacija.

13. g. s. latgali izgōja uz vēstures skotuves jau kai pazeistama tauta. Tai beja draudzeigas atteiceibas ar senū Leitovu (pādejais latgaļu kēneņš Jersikas Vysvaldis beja pracāts ar leišu kunigaišā Daugeruta meitu Birutu). Bet tai beja sarežgeitas atteiceibas ar Pliskovas un Polockas fyrstim, kai ari kaiminim igaunim.

Latgali taipat kai leiši senotnē ir saukti par „Lettim“. Un lai jūs atšķērtu nu leitovišim, tod jīm pīmatynōja klōt: latviši, kas saucās latgali. Cytu latvišu bez latgalim un leišim senotnē nabeja. Jo kaut kur ir runa par senlatvišim voi pyrmlatvišim Latvijas teritorijā, tod par taidim ir tikai latgali. Tagadejī latgali ir teiši senūs latgaļu pēcteči, un jūs volūda ir teišs senōs latgaļu volūdas turpynōjums ar izceļsmi nu baltu pyrmvolūdas.

Kod 13. un 14. s. senejū Latviju īkarōja vōciši, tauta palyka bez sova vērsslōņa. Ir teorijas, ka senlatgaļu bojōri un vērsaiši byutu pamozam asimilejušis un īplyuduši vōcu bruninīkūs bet tys ir moz tycams. Zeme tyka īkarōta un tautas vērsslōņs pamozam iznycynōts. Tū ļūti labi apstyprynoj navīn vysu vacūs vītu pōrsaukšona, bet vēl vairōk tys, ka 300 godu vālōk, kod pūļu valdeiba izdareja muižu revizijas, naatsaroda nivīns muižinīks, kam byutu vītejōs izceļsmes uzvōrds. Vysi ir svešinīki. Ari storp goreidznīkim un īrēdnim nav vītejōs tautas ļaužu. Tys līcynoj, ka pēc īkarōšonas tauta par sevi un sovom sabidriskom lītōm vairs nabeja lēmēja. Un tōļōk tys nūzeimōj, ka pa vysim daudzajim godu symtim vysa zemes ekonomiskō, administrativō un goreīgō vara atsaroda svešōs rūkōs. Tauta beja bez sova vērsslōņa, bez sovas golvas un bez sovas vadeibas. Tautas kultura palyka tikai atsevišku

cylvāku rūkōs zemnīku sātōs. Tai beja lamts stōvēt uz vītas voi ari atsateisteit ļūti lēni.

Nu etniskō veidūkļa nav pōrōk svoreigi, kaidā godu symtā un kō rūkōs zeme atsaroda. Pi vysom varom stōvūklis palyka tys pat: ni tauta dreikstēja par sevi kū nūsaceit, ni ari sev paleidzēt, Tei eksistēja kai varēja, un tautas vēsturē šī garī godu symti ir tukši leidz pat atmūdas laikim.

Jo mes sevi saleidzynom ar leišim, tod mums jōkonstajte, ka jim stōvūklis ir bejis lobōks. Jūs bojōri natyka iznycynōti, jim beja sova muižnīceiba un ari sova goreidznīceiba jau nu pyrmajim goreigūs rokstu laikim. Un tī beja patriotiski goreidznīki. Myusu zemē tōs nūsaceitōji beja tikai svešnīki, un tī lelōkū tīsu tautai ir paleidzējuši atsasvēšynōt nu sovas volūdas un aizmērst sovu identitati.

Tai 19. g. s. latgali par sevi zynōja tikai tū, ka jī ir katōli. Jī beja dzērdējuši ari tū, ka jūs sauc par latvišim. Bet kas jī beja par latvišim, ka vīnu latvišu volūdu cara valdeiba aizlīdz un ūtru latvišu volūdu atļauj bez īrūbežojumim? Dēļ kō jim jūs volūda beja aizlīgta? (Drukas aizlīgums beja tikai latgaļu volūdai, bet na Baltijas latvišu volūdai.)

19. g. s. beigōs un 20. sōkumā, kod pyrmī izgleitōti latgaļu darbinīki sōka apsazynōt sevi un sovupīnōkumu pret, tautu, jī meklēja ceļus, kai tautai paleidzēt. Tauta tod teišam beja kai nūgurušais celinīks, kas par sevi pat nazynōja tik daudz, kas jys ir, nu kurīnes jys nōcis un kaida ir jō pagōtne.

Ari pošim atmūdas darbinīkim un jūs leidzgaitnīkim ilgi vajadzēja tausteitis kai pa tumsu. Daži nu jim mēginōja attālōt senejōs un nasenejōs Latvijas vēsturi sovā skatejumā. Pēteja chronikas un cytus materialus, bet daudz kas jūs naapmīrynōja. Dažs lauze jaunus ceļus īskotam par tautas izplateibu senotnē un tagadnē. Dažs mēginōja diskutēt par volūdas vaicōjumim. Rodōs pretruneibas un sadursmes. Vīni gribēja pīrōdeit, ka jūs volūda ir atseviška patstōveiga volūda, ūtri atkōrtōja tū pošu vacōs filologu školas doktrinu. Pa vydu rodōs konstatējums, ka latvišu volūda sastōv nu divi vīnaidom un leidztīseigom „izlūksnem“, ka tōdēļ obas vīnaidi kūpamas un dzeivē vīnaidi tīseigas. Dzīļōku un modernōku pētejumu tryuka, un jī beja spīsti peitis pa tim režģim, kurus beja nūlykuse vacō filologu škola. Jim vajadzēja sovus argumentus, lobus un modernus argumentus, kū lītōt presē un runōs, bet taidu jim nabeja. Atlyka tikai Dīva dūtōs tīseibas eksistences uzturēšonai. Jī juta, ka taisneiba ir jūs pusē, jī ceinējōs par tū, bet ceīņa reizem beja plykom rūkom. Tōpēc vīns nu atmūdas laika darbinīku leidzgaitnīkim, kod beja izlasejis grōmoteņu par **Latgaļu volūdas un tautas izplateibas problemom**, šūs ryndu autoram raksteja: „Jo mums taidi argumenti byutu bejuši pi rūkas divdasmytajūs godūs, latgaļu kusteibai byutu bejuši cyti pamati.“

Tōdēļ tagad, raugūtīs atpakaļ uz pagōjušajim laikim un vērtējūt tautas darbinīku centīnus, dorbis un idejas, ir jōpatur acīs navīn tys, kū jī ir paveikuši, bet ari tys, kū jī ir gribējuši un uz kū jī byutu baļstejušīs, jo atteiceigī pētejumi byutu rodušīs ogrōk.

Ir dzērdāti īskoti kai nu dažim latgalim tai ari nu tautas brōlim baltīšim, ka naasūt saprūtams, kaida jāga asūt bejuse latgaļu kusteibai un kaida jāga tōs turpynōšonai tagad.

Saprūtams, ir gryuši atbīldēt, kaida ir kura kotra ide-

jiskō pasōkuma jāga, tod vēl gryušōk ir atbīldēt, kaida ir latgaļu kusteibas jāga, nūzeime un vērteiba. Vērteibu marauklas ir bezgola dažaidas. Bez tō te klōt nōk apstōklis, ka latgaļu kusteibas naatzinēji parosti ir ari tōs pilneigi napazinēji. Lobōkā gadejumā dzērdējuši šū tū diskreditejūšu par samaitōtū volūdu, slavu īspaidim, tautas sašķelšonu, separatismu utt., un pi taidom zynōšonom tod nav brei-nums, ka ari labi dūmojūši tautīši navar izprast ni tūs vērteibu, ni motivu, nu kurim vodōs latgali.

Bet es dūmoju, ka mes varim byut vīnaidūs īskotūs vysmoz atteiceibā uz tū, ka naatkareigi nu vērtējuma, kaidu mes vīnai voi ūtrai litai pīskaitom, latgaļu tautyskō kūsteiba vyspyrms ir labi jōpazeist. Ir jōpazeist kai tautas, tai ari volūdas eistō pagōtne. Tikai tod par šū kusteibu varēs sprīst litiški un objektivi, prūtams, paturūt nūsa-cejumu, ka sprīdumi ir ari gūdeigi dūmōti. Sprīduma ob-jeektivitate ir atkareiga kai nu zynōšonom, tai ari gūdeigas patīseibas mīlōšonas. Leidzšinejūs preses rokstūs lelōkū tīsu ir tryucis obu mynātūs komponentu.

Myusu tautas pagōtne ir lelā un bīzā myglā teita. Nu vysas tautas vēstures mums ir zynomi tikai divi pūsmi, kod tei ir lāmuse par sevi un gribējuse veidōt sovu liktīni. Tī ir — 13. g. s. latgaļu naatkareibas zaudēšonas periods, un 20. g. s. — latgaļu augšanceļšonōs periods.

Pyrmajā periodā nūgryma myusu senču pilis leidz ar tautas vērsslōni un gora pyuru, ūtrajā rodōs tautas vērs-slōņs, kas šū nūgrymušū montu centēs paceļt jaunā gais-mā un atdūt tautai tū dōvonu, uz kuru tei ir gaidejuse ga-rus godu symtus.

Obi šī laikmati ir bogōti ar dziļu tragismu, skaistom idejom un ari lelim sova laika cilvēcīgim tryukumim. Tī ir pīvilceigi ar sovu lelumu un tōlejūšom sekom.

Bet atmūdas laikam vēl ir cyts sevišks motivs, lai pi tō kavētūs speciali. Tam ir goreigais spāks, kas aptver vysas tautas kōpynōtu gora potencialu. Atmūdas darbinīki ir be-juši navīn par myusu tautas tāvim un aizgōdnim, bet tī ir bejuši ari myusu tūpūšōs kulturas tāvi, kas sovōs runōs un rokstūs ir ilykuši tautas dziļōkū goru. Lai ari nu kaidu laiku veidūklīm mes uz jīm raugomēs un kaidu zynōšonu argumentus pīlitojam, jī mums jōapgaismoj kai myusu tautas tāvi. Izpīldeit vīnu taidu pīnōkumu ir ari šūs ryndu nūlyuks.